

”Förklaringar är ju allt på nåt sätt”
 En undersökning av hur fem lärare använder
 historiska förklaringar i undervisningen

**Presentation av licentiatuppsats vid
 Lärarnas Forskningskonferens
 28 oktober 2014**

**Joakim Wendell
 Åsö vuxengymnasium**

Problemet

Historiska förklaringar = orsaker och konsekvenser (kausalitet) i historia

Central aspekt av historieämnet: både historieteori, historiedidaktik och i ämnesplaner

Hur gör lärare i praktiken när de framställer och använder historiska förklaringar i undervisningen?

Vilka redskap använder de för att göra förklaringarna tillgängliga för eleverna?

Undersökningen

Fem lärare har följts – huvudsakligen gymnasienivå

Lärlarintervjuer + lektionsobservationer

Lärarnas förklaringar analyserades ur några olika aspekter:

- Begrepps användning (för att beskriva orsakerna och deras relationer)
- Komponenter (strukturer – aktörer)
- Utformning (t ex konsekventiell eller faktoriell)
- Sammankopplingar (t ex komparation)

Vad används förklaringen till?

Operationella begrepp

Viktigt för att förstärka elevernas kausala tänkande

Tre olika typer hittades i empirin:

- 1) Beskrivning av innehållet (kulturell, biologisk, ekonomisk, politisk osv)
- 2) Beskrivning av roll (förutsättning, drivkraft, motiv, legitimering)
- 3) Beskrivning av förklaringskraft (nödvändig, tillräcklig)

1 och 2 fungerar sorterande, 3 fungerar värderande – minst vanlig.

Kan stimulera elevernas tänkande

Svenska officerare i Kongo under imperialismen

L: Dom svenskarna som /.../ åker ner till Kongo, vad är **drivkrafterna** för dom? /.../

E: Dom kanske får ut nåt av att piska människor.

L: Jag tänker mig att det skulle kunna vara en anledning, men jag undrar om det är **tillräckligt** för att man [ska åka] dit. Tänker man sig "nu ska jag åka halva Jorden runt" – i alla fall var det så dom kände det då – för att få piska folk? (B2)

Elevens resonemang – personligt karaktärsdrag generaliseras

Förklaringskomponenter

Undersökningen skiljer på fyra olika:

Komponent	Definition	Exempel ur empirin
Individuell aktör/händelse	komponent som utgörs av enskilda aktörer/handlingar	Franz Stangl (C1) Skotten i Sarajevo (D3, E3)
Kollektiv aktör/händelse	komponent som utgörs av kollektiva aktörer/handlingar	Första världskrigets utbrott (D3, E3)
Struktur	förutsättningar och processer	Imperialismen (B3, E2)
Tema	återkommande förklaringskomponent som fokuseras i lärarens undervisning	Kinesisk upplifningsrikedom (A) Rasism (B) Folkmord (C)

Kollektiva aktörer är vanligast förekommande i lärarnas förklaringar

Dock individuell variation – t ex kan strukturer vara vanligare

Problem med strukturer och kollektiva aktörer

Relativt abstrakta företeelser – kan vara svåra för eleverna att greppa.

Användning av individuella aktörer konkretiserar, tema kan förtydliga.

Sammankopplingar blir viktiga för att konkretisera.

Sammankopplingar: analogi

konkretiserar abstrakta företeelser

L: Så anledningen till Kalla kriget: Vi har kärnvapen. Eftersom det var ett land som fick kärnvapen, USA, så blir det obalans. Sovjetunionen blir rädda.

Det är ju lite som om vi inte är överens –

E: Mm.

L: Och så vet –

E: Då kommer jag vinna ändå. [skrattar]

L: Men framför allt, när jag kommer till skolan och har tagit med mej ett baseballträ, då kommer du vara orolig.

E: Aha.

L: För du har ju bara en penna, eller hur? Då kommer du att tänka: jag kanske borde ta med ett baseballträ till skolan imorn, eller hur, så att vi jämnar ut det.

E: Fast varför skulle jag vilja jämna ut det? Jag kan lika gärna göra så att jag har övertaget.

L: Ja precis, ja precis [skrattar]. /.../ men alltså... och lite så kan man tänka runt de här stormaktskonflikterna. För att Sovjetunionen ska känna sej säkra så måste dom ha kärnvapen. (C4)

Sammankopplingar: synekdoke

dubbelriktad analogi: det konkreta/specifika exemplifierar det abstrakta/generella, som förklarar det konkreta/specifika

L: Den första frågan handlar om Kubakrisen och vad det var för nånting och hur det slutade. Och det var i början på den här filmen, så är det någon som kommer ihåg? Kubakrisen, vad var det för nånting?

/.../

L: Och det här är så typiskt Kalla kriget, att har ett land problem – alltså Kuba fick problem med USA – då kommer Sovjet att bli deras bästa kompisar. Och ett annat land som fick problem med Sovjetunionen, jaa, då kommer USA att bli deras bästa kompisar, för dom dyker upp direkt den andra stormakten och hjälper dom som är i konflikt där. Det här är typiskt kalla kriget. (C5)

Potentialen i kontrafaktiska resonemang

Dubbel funktion: dels testa orsakers förklaringskraft

L: Om man nu köper den här den här förklaringen så skulle vi kunna säga [att] det här är en viktig del, och då skulle vi kunna vända på frågan: hur kommer det sig att de sätter igång just under den tid de gör, hela den här the Scramble for Africa som vi kallar det, när dom europeiska makterna liksom bara tuggar i sig? Ja, en förklaring skulle kunna vara... **det gick inte tidigare. Om man hade haft** den här vapenutvecklingen på mitten av sjuttonhundratalet **så kanske** man skulle gjort det tidigare. Alltså skulle man kunna dra slutsatsen då va... om det nu är tekniken som ligger till grund för det. (D1)

Kontrafaktiska resonemang

Dels visa på alternativa utfallsmöjligheter:

Lärare E:s förklaring av Hitlers väg till makten:

L: Det är när han liksom tar över som president eller rikskansler /.../
Om dom andra partierna hade samarbetat med varandra, men det var så otroligt många olika partier, **då hade man kunnat stoppa Hitler**, för han hade inte majoritet. Han fick 38 procent av rösterna, men han fick mycket makt. (E5)

Obs elevers tänkande:

E: Men **om det inte var så att** det var massa slaveri under den tiden /.../ tror du att det skulle [vara] möjligt att vi skulle ha det nu? (B4)

Förklaringsform

Två huvudtyper

Faktoriell: Verkan presenteras först, sedan orsakerna
 (analytisk)

Konsekventiell: Orsakerna presenteras först, sedan verkan
 (berättande)

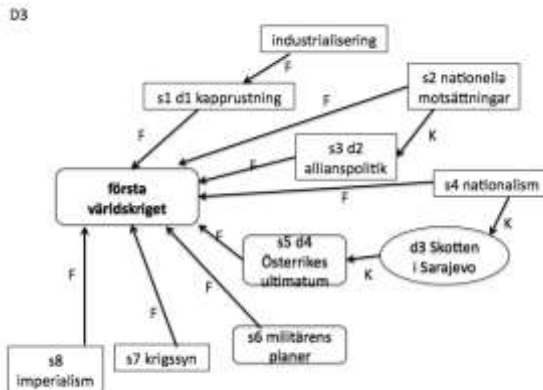
De två formerna korrelerar med delvis olika förklaringsredskap

Faktoriell form används framför allt vid förklaring av förändring

Konsekventiell form används framför allt vid förklaring av kontinuitet

Förklaring av förändring

Faktoriell:
verkan presenteras
först, sedan orsakerna

Oftast en stor mängd
olika orsaker, inte
långa orsakskedjor

Ofta de "viktigaste" förklaringarna

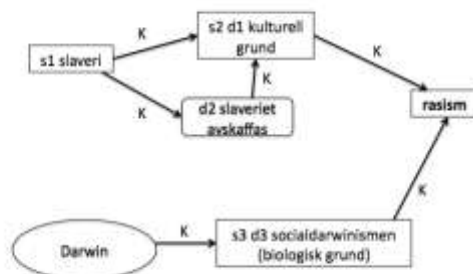
operationella begrepp
typiskt här

KARLSTADS UNIVERSITET
CSD-FL | Joakim Wendell | 2014-10-28

Förklaring av kontinuitet

B4

Konsekventiell:
orsakerna presenteras
först, sedan verkan

Relativt få faktorer
som knyts samman
i orsakskedjor

Oftare abstrakta företeelser som förklaras (men även sekundära skeenden)

KARLSTADS UNIVERSITET
CSD-FL | Joakim Wendell | 2014-10-28

Sammanfattning

Flera olika redskap kan användas för att stärka elevernas orsakstänkande.

Vad är förklaringens syfte? Vad ska eleverna förstå?

Vilka av redskapen kan stärka denna förståelse?

Vilka redskap kan samverka och förstärka varandra?
tex: individuella aktörer och synekdoke, kontrafaktiska resonemang
och begrepp för förklaringskraft.

